

leírási módszerekkel, az addigi szakirodalom eredményeit összegezve és jelentősen továbbfejlesztve szintén nagyon tüzetesen, már-már talán túlzottan is részletesen tárgyalt a Magyar nyelv történeti nyelvtanának köteteiben, s kicsit rövidebben a Magyar nyelvtörténet című egyetemi tankönyvben. A mostani kutatás eredményeként elkészült kötet ezeknek a kérdéseknek csak egy kisebb szeletét veszi nagyító alá, ám azokat teljesen más megközelítésből vizsgálja: a generatív nyelvtan alapelvei és ide vonatkozó szakirodalmi eredményei alapján a változások szabályrendszerére, az újraelemzések és a grammatikalizáció kérdéskörére fókuszál.

Nem egy esetben ugyan inkább a megközelítésmód újszerű, s a mégoly alapos vizsgálatok révén sem sokkal többet tudunk meg egyes változási fenoménekről, mint amit a nyelvtörténeti szakirodalomból már korábban is ismertünk (pl. az igeneves szerkezetek viselkedéséről, a birtokviszony jelölésmódjáról vagy a névutók kialakulásáról). Az sem biztos, hogy minden esetben a leírtak szerint mentek végbe a vizsgált változási folyamatok, de az újraelemzések szabályainak a feltárására való törekvés kétségtelenül pozitív újítása a témán dolgozó kutatócsoportnak, és érdekes ezeket a változási folyamatokat ebben az elméleti keretben látni.

Korábban ismertettem itt a *Wohin steuert die Historische Sprachwissenschaft?* című 2009-ben megrendezett konferencia előadásait tartalmazó kötetet. Ennek szerkesztője is hangsúlyozza, hogy ma a történeti nyelvtudománynak nincsenek igazán szilárd elméleti alapjai, ugyanakkor semmiképpen nem tekinthető stagnáló diszciplínának sem: művelői igen sokféle induktív és deduktív módszerrel és elméleti megközelítésmóddal próbálják megújítani a sokak által korábban már kicsit avíttnak kikiáltott irányzatot. Ez a mostani kutatás és kötet igen jól illeszkedik ebbe a folyamatba.

FORGÁCS TAMÁS
Szegedi Tudományegyetem

A nyelvjárási ismeretterjesztés útjain

1. KISS GÁBOR – BATÓ MARGIT szerk., *Tájszavak. A magyar nyelvjárások atlaszának szavai, szóalakjai*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2012. 163 lap. – 2. KISS GÁBOR szerk., *Kis magyar tájszótár. 5800 népies és tájnyelvi szó magyarázata*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2014. 212 lap. – 3. BALÁZS GÉZA – JUHÁSZ DEZSŐ – ZELLIGER ERZSÉBET szerk., *Élő tájnyelvek. Válogatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma és az Anyanyelvpolók Szövetsége anyanyelvi pályázataiból*, 14. kötet. Anyanyelvpolók Szövetsége – Inter Kft., Budapest, 2014. 191 lap. – 4. PESTI JÁNOS, *Hosszúhetény nyelvi kincseiről. Névtani és dialektológiai tanulmányok*. Nemes János Művelődési Központ, Hosszúhetény, 2014. 164 lap

A magyar nyelvterületen sokan lenézik a népi kultúra és a tájnyelv hagyományait, kigúnyolják, ósdinak tekintik. Éppen ezért nagyon fontos lenne egy szélesebb körű szemléleti változás a nyelvjárások, a népi kultúra megítélését illetően. Nem reménytelen a helyzet, hiszen az utóbbi időben kedvező előjelek is vannak (a népzene, a néptánc, a népművészet reneszánszát éli, sikeres táncházmozgalmakról számolhatunk be, megújult a „Felszállott a páva” című verseny), de szüksége van a társadalomnak további kezdeményezésekre is.

A következőkben négy hasonló tematikájú könyvet ismertetek, amelyek közös célja: felkelteni a 21. századi ember érdeklődését a még ma is élő tájnyelvekkel kapcsolatban, megismerni azok sajátos szókincsét, bővíteni látókörünket, és elterjeszteni a pozitív szociolingvisztikai szemléletmódot. Jellemzi azonban a könyveket egy bizonyos szintű heterogenitás is, hiszen mind a négy kiadvány más-más szempontból vizsgálja a tájnyelvet, mindegyikből mást-mást tudhatunk meg a nyelvjárásokról.

1. KISS GÁBOR – BATÓ MARGIT szerk., Tájszavak. A magyar nyelvjárások atlaszának szavai, szóalakjai. – A Tájszavak című gyűjtemény ismeretterjesztő céllal készült a Mutató A magyar nyelvjárások atlasza 1–6. kötetéhez című munkából (Szerk. BALOGH LAJOS – DEME LÁSZLÓ – IMRE SAMU. Akadémiai Kiadó, Budapest. Rövidítve: Mutató) kiindulva.

A gyűjtemény A magyar nyelvjárások atlasza 1162 térképlapjának 956 lapjáról 13 590 adatot tartalmaz. Az adatok között nemcsak tájszavak vannak (pl. *fantőkarika*, *ponyinka*), hanem tájnyelvben használatos szóalakok is (pl. *bíronott*, *ökrökék*). Egy címszóhoz átlagosan 13-14 tájnyelvi adat tartozik. A kiadványból kimaradtak annak a 206 térképlapnak az adatai, melyek csak hangtani információval szolgálnak, és nem tartalmaznak szókészletbeli (lexikai) és toldalékolási (morfológiai) variánsokat.

A Mutató célja az volt, hogy segítségével megtudja az Atlasz használója, egy adott tájszó, szóalak melyik címszó térképlapján található. A Tájszavak című gyűjtemény a Mutató alapján készült, amelynek anyagát digitális formába öntötték, majd „megfordították”, és rendezték a térképlapok számai szerint, azaz az egyes térképlapokhoz tartozó tájszavakat összegyűjtötték. Míg a mutatóban például az ábécé más-más helyén található a *murok*, a *sárgarépa* és a *répa* kifejezés, addig a bemutatott gyűjteményben egy helyre kerültek ezek a szavak: a 413. térkép, azaz a *sárgarépa* címszó alá. (Az anyagot tehát nem a térképlapok számozási sorrendjében közölték, hanem az egyes térképlapok címszavait betűrendbe szedve adták közre.)

Az adatok közlése jól strukturált, egyértelműen jelölt. A címszavak mellett mindig megjelenik a kérdés is, amelyet az Atlasz anyagának gyűjtői tettek fel az adatközlőnek a gyűjtés során, ha azt az Atlaszban is közölték. A címszó tájnyelvi megfelelőit is ábécérendben találhatjuk a szócikkekben. Ahogy a Mutató összeállítói is elsősorban a lexikai variánsokat tüntették fel kiadványukban, úgy ebben a kiadványban is egy-egy címszónak elsősorban a lexikai variánsait találhatja meg az olvasó. Az Atlaszban sok helyen megjelentek magyarórázó ábrák is a címszavak mellett, melyeket a bemutatott gyűjteményben is megtalálhatunk. Ha ugyanaz az ábra több címszóhoz is illusztrációul szolgál (pl. *járom*, *eke*, *szekéroidal*), „Lásd” szóval jelzik az olvasónak a helyet, ahol szemléltetve van az adott címszó.

A gyűjtemény jellegénél fogva nem tünteti fel, hogy az egyes nyelvjárási szavak, szóalakok melyik kutatópont(ok)ról származnak, azaz nem tartalmaz területi információt, ahogy a Mutató sem. Ha valaki az adatok földrajzi eloszlása után érdeklődik, annak az Atlaszt kell használnia.

A Tájszavak című gyűjtemény a benne közölt kifejezésekkel, rajzokkal bizonyos mértékben ismerteti is a letűnt paraszti, falusi világot, illetve bemutatja, hogy egy-egy köznyelvi szónak milyen tájnyelvi változatai élnek még akár ma is nyelvünkben. A kiadvány célja, hogy ráirányítsa a figyelmet az Atlasz gazdag anyagára, és kedvet ébresszen a táj- és népi nyelv, a nyelvjárások kutatásához, megőrzéséhez.

2. KISS GÁBOR szerk., Kis magyar tájszótár. – A KISS GÁBOR szerkesztette Kis magyar tájszótár 2014-ben jelent meg a Tinta Kiadó Az ékeesszólás kiskönyvtára sorozatában. 5825 népies és tájnyelvi szót, azok magyarázatát tartalmazza. A szerkesztőt saját emlékei ihlették meg, szívesen idézi fel a nagyszülei által használt palóc nyelvjárást ma is.

A 19. század óta több tájszótár foglalta magába a teljes magyar nyelvterület ismert tájszavainak összességét (2010-ben jelent meg pl. az Új magyar tájszótár utolsó, ötödik kötete), de számtalan regionális népnyelvi szótár születik mind a mai napig, amelyek egy-egy tájegység vagy település saját(os) szavait veszik számba.

A Kis magyar tájszótárhoz 21 regionális és általános magyar tájszótárból, illetve 2 értelmező szótárból (A magyar nyelv értelmező szótára, Magyar értelmező kéziszótár) gyűjtötték ki a szerkesztők a tájnyelvi szóadatokat. Az értelmező szótárak az értelmezett szavakat szak- és stílusminősítésekkel látták el, és ez alapján a szótár-összeállítók a népies és tájnyelvi minősítéssel megjelölt szavakat gyűjtötték ki és dolgozták fel. Munkájuk során azt tapasztalták, hogy a tájszótárak szóanyagát jól kiegészítik ezek az értelmező szótárakból kigyűjtött szavak. A feldolgozandó tájszótárakat az alapján választották ki, hogy lefedjék a Kárpát-medencei magyar nyelvterület jelentős részét. Nagy figyelmet fordítottak arra is, hogy a kiválogatott szavak között éppúgy legyenek alaki tájszavak, mint jelentésbeliek és valódiak. A forrásszótárak tanulmányozása közben a munkatársak szubjektív módon válogatták ki a feldolgozni kívánt címszavakat. A válogatás fő szempontja az volt, hogy a kijelölt címszavak kapcsolódjanak valamilyen formában az utóbbi évtizedekben eltűnt paraszti világhoz, életvitelhez, vagy annak jellegzetes tárgyát, használati eszközt vagy valamely tipikus tevékenységét jelöljék. A kigyűjtött tájszavakat az eredeti forrásban ellátott szómagyarázatokkal együtt egy digitális adatbázisban gyűjtötték össze, majd később, a gyűjtemény összefűsölése után az azonos címszavak szócikkei, magyarázatai összevonódtak, s ezáltal kialakult a címszó egyesített jelentésstruktúrája. A szerkesztés során a forrásjelölések megőrződtek, mindegyik szócikk végén megtalálhatóak.

A szótár jelölésrendszere egyértelmű és logikus. A szócikkek végén a források rövidítésekkel szögletes zárójelben vannak feltüntetve. A rövidített forrásmegjelöléseket ábcérendben adták meg, de a többjelentésű címszavak esetében nem derül ki, hogy egy adott jelentés melyik forrásból származik.

A szótárban 87 utalószót talál az olvasó, amelyeket akkor alkalmaztak, ha két különböző címszónak ugyanaz volt a jelentése. A tájszótár 5825 címszavához 7540 jelentésmegadás lett kidolgozva, továbbá 40 szemléltető ábra segít abban, hogy vizuális módon is megjelenjen egy-egy tájszó denotátuma az olvasó szeme előtt. Szófajok szerint 3730 főnév, 1258 ige és 571 melléknév található a szótári anyagban, és bár a többi szófaj nem jelenik meg ilyen mértékben, mindegyikre van példa a szavak között.

A Kis magyar tájszótár tudományos igényességgel megszerkesztett ismeretterjesztő munka. A szótár nagy előnye, hogy több nyelvjárási terület tájszavait egybeszerkesztve tárja eléink ügy, hogy a forrásszótárakban visszakereshetők az egyes kifejezések. Használatával bővíülhet az olvasó szókincse, tájulhat világszemlélete. A szerkesztők szándéka a szótár összeállításával az is volt, hogy inspiráljanak újabb vállalkozókat további tájszógyűjtemények összeállítására. Reméljük, elérik céljukat!

3. BALÁZS GÉZA – JUHÁSZ DEZSŐ – ZELLIGER ERZSÉBET szerk., Élő tájnyelvek. – Míg a régi felvételekről a néptáncok és a népdalok is viszonylag jól rekonstruálhatók és

megtanulhatók, addig egy kihalt nyelvjárás újjáélesztése majdnem reménytelen vállalkozás lenne. A kötet tanulmányainak írói is arra hívják fel a figyelmet, hogy érdemes lenne megőrizni a nyelvjárásainkat, illetve azok egyes elemeit, mert azok elvesztésével helyi és nemzeti kultúránk is szegényedne. Visszafordíthatatlan azonban a társadalom és az életforma gyors átalakulása, és így kikerülhetetlen, hogy a kisközösségek nyelve, szókinccse is látványosan változzon. Egyes nyelvi elemek a kihalás szélén állnak (pl. a régi szakmák, a hagyományos állattenyésztés, a háztartás speciális szavai, a települések népi helynevei). Annak érdekében, hogy megmaradjanak összegyűjtve, dokumentálva, hogy később is hozzáférhetőek legyenek a kutatók és az utókor érdeklődői számára, sokkal több nyelvészre, néprajzosra vagy helytörténészre lenne szükség. Így azonban meg kell elégednünk kisebb-nagyobb mintavételekkel.

Ebben a helyzetben jött a javaslat, hogy az Anyanyelvápolók Szövetsége a Magyar Nyelvtudományi Társasággal és fő szponzorként az Emberi Erőforrások Minisztériumával együtt írja ki éves pályázatát „Élő tájnyelveink. A magyar nyelv táji gazdagsága” címmel. A beérkezett közel 40 pályamű részleteiből született meg a kötet, amelyet három szerkesztő válogatott és állított össze.

A válogatott pályaművekből sugárzik a szülőföld iránti szeretet, a szülők és a nagyszülők ízes beszédének, nyelvjárásának tisztelete, nagyrabecsülése. A szerzők között vannak egyetemi hallgatók, végzett magyar szakosok, határon túliak, kezdő és tapasztaltabb tanítók, tanárok stb. A méltányosság és a szakmai mérce korrektsége érdekében a bíráláskor különválasztották az ifjúsági és a felnőtt kategóriát, hogy a fiatalok is teret kaphassanak. Különböző szempontok mérlegelésével alakult ki a jutalmazandók köre, figyelembe vették a beküldött anyag gazdagságát, a közlés megbízhatóságát, a feldolgozottság mértékét, az elemzés sokoldalúságát, a problémaérzékenységet, az új szempontok alkalmazhatóságát stb. (vö. 10).

BELLA ÉVA révén a Győr-Moson-Sopron megyei Iván település nyelvjárásának archaikus és neológ változóival ismerkedhet meg az olvasó (11–19). BINCZE DIÁNA a kötetben bemutatott élőnyelvi kutatásával úttörő munkát végzett Jánosházán, ahol 2010-ig nem történt efféle vizsgálat (21–29). Kiderült, hogy a valódi tájszavak, mint a *bubol*, *pöcsmácsik*, *buburcsikos*, *cikog* a mai fiataloknak már ismeretlenek, vagy ha nem azok, akkor is a köznyelvi megfelelőiket használják gyakrabban. BOTH CSABA ATTILA beszámol arról, hogy a fej egyes részeinek milyen megnevezései élnek még ma is a romániai magyar nyelvjárásokban (31–39). Nagy a variabilitás e téren, egyes területeken jól körülhatárolható területiséget is mutat. DÉNES ÁGOTA a Veszprém megyei Csögle nyelvjárásáról ír nagyrészt spontán beszélgetések alapján (41–56). A hangtani sajátosságok mellett kitér a csöglei tájszavak használatára, és megismerhetjük a községben született és elterjedt csúfolódókat, állandósult szókapcsolatokat, szólásokat is. A tanulmány névtani szempontból is érdekes: a község földrajzi neveiről, a bel- és külterületek elnevezéseiről szintén olvashatunk. A 85 éves DURUCZ ISTVÁNNÉ, aki a nyíregyházi beszédművelő tanári kör vezetője, egy kis kóstolót ad pályaművében a szülőföldjén, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében használatos tájszavakból, amelyeket már régóta őriz, gyűjt (pl. *berbécs*, *brugó*, *cakó*, *csinár*, *lazsnak*, *pacsker*, *zürbőlő* stb., 57–75). GAZDAG VILMOS a kárpátaljai nyelvjárásokba beszürodő keleti szláv kölcsönszókról tájékoztatja az olvasót (77–85). A kutató egy online-kérdőív segítségével gyűjtött adatokat 85 kárpátaljai magyar adatközlőtől. GION KATA egyetemi hallgató 2012 őszén vett részt az ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézetének nyelvjárásgyűjtő tanulmányútján, amelyen feltérképezték a szerémségi Maradék

nyelvjárását is (87–98). Tanulmányában a friss felvételek alapján hasonlítja össze a mai maradéki nyelvhasználatot PENAVIN OLGA 1972-es *A szerémségi magyar szigetek nyelve* című regionális atlaszában foglaltakkal (PENAVIN OLGA 1967 és 1968 között gyűjtött ugyanitt). HEGEDŰS JÁNOS 1952 óta gyűjtötte szülővárosa, Dunaföldvár nyelvjárási adatait pusztán érdeklődésből, és a 60 év alatt összegyűjtött adatokból készített egy saját dunaföldvári tájszótárt (97–100). Csak az adatokat feldolgozni, rendszerezni több évébe telt, de kiadatnia egyelőre nem sikerült neki. A gyűjtő azonban nem érzi munkáját feleslegesnek, szülőföldjéért megérte a sok fáradozás. Pályaművében erről a vállalkozásáról számol be, továbbá foglalkozik anyanyelvjárása hang-, alak- és mondattani jelenségeivel is. HORVÁTH JÓZSEF 1987-től kezdett összeállítani egy ma már 1200 szót tartalmazó szószedetet és szólásgyűjteményt a Csurgón és környékén használatos tájszavakból (101–109). A tájszótárak és a nyelvjárásokkal foglalkozó cikkek, kiadványok segítették a szerző munkáját az összevetésben, pontosításban és az eredetfeltárásban. IVÁNYI TIBOR Bakonyalja nyelvjárási sajátosságairól mesél (111–119). Mesél, mert sok saját emlékre, tapasztalatra támaszkodik beszámolójában. Még édesapja elbeszélését is közli nyelvjárásban írva egy 2002-es felvétel alapján. A szerző által felvetett ötlet megfontolandó, miszerint a különböző hagyományörző tévéműsorokban elhangozhatnának nyelvjárási szövegek, beszédek – akár feliratozva is. KISS KÁLMÁN a szamosháti tájnyelv hangrendszerének jellegzetes vonásait szemlélteti példákkal a pályaművében közreadott helynévanyagban (121–129). KOVÁCS LEHEL ISTVÁN a hétfalusi magyarok tájnyelvről, annak használatáról számol be egy 2010–2013 közötti felmérés alapján (131–139). Mivel a hétfalusi csángó nyelvjárás a magyar nyelv egyik legarchaikusabb nyelvjárása, számos nyelvész foglalkozott már vele. KOVÁCS LEHEL ISTVÁN az általuk összegyűjtött tájszóanyag 2695 lexémáját vette vizsgálatá alapjául, és adatközlői segítségével azt nézte, hogy ma melyeket ismerik és használják még ezekből az ott élők a mindennapi beszédben. A gyűjteménynek csupán 47%-át teszik ki a ma ismert és használatos kifejezések. KRIZSAI FRUZZINA és TÜCSÖK DOROTTYA egyetemi hallgatók a dél-erdélyi nyelvzigeteket vizsgálták több szempont alapján: nem, nemzedék, etnikai hovatartozás, nemzet, csoport- vagy rétegidentitás és foglalkozás (141–148). A szerzők Lozsád, Rákosd és Csernakeresztúr nyelvjárásával foglalkoztak gyűjtésük során. Pályaművükben kitérnek a román kölcsönhatásokra és a pragmatikai sajátosságokra is. LÖRINCZ JÓZSEF nyugdíjas magyartanár Székelydália helyi nyelvjárásának állapotába enged bepillantást a 20–21. század fordulóján, helyenként maga is nyelvjárást használva írás közben (149–156). A szerző 1978 óta több mint 2000 tájszóból készített gyűjteményt magyarázattal és példamondatokkal kiegészítve. MARSOVSZKI VIKTÓRIA történeteket mesél el pályaművében mindsenti és Mindszentről származó 33 adatközlője segítségével, akik a disznóvágástól kezdve a gyermekek születésén keresztül az utazásig sok mindenről beszámoltak saját ő-zó nyelvjárásukban (157–167). PARAPATICS ANDREA tanulmányában hangsúlyozza, hogy a nyelvjárásokkal kapcsolatos pozitív attitűd kialakítása már az iskolában egyre sürgetőbb feladat társadalmi szempontból is (169–179). Ennek fontosságát egy tapolcai gimnáziumban megvalósult mikrokutatással bizonyítja, ahol pedagógusként dolgozik, így saját diákjai voltak a megfigyelték. SZILVÁSI CSABA pályamunkájában a Tisza- és Szamoshát nyelvével foglalkozik, ezen belül a magánhangzókra tér ki a szatmári nyelvhasználatban.

Látható, hogy többen szülőföldjük iránti szeretetből, tiszteletből, a hagyományok megőrzése érdekében fogtak neki a munkához, a gyűjtéshez időt és energiát nem sajnálva. A szerzők között nem a nyelvészek vannak többségben, mégis olyan értékes pályaművek

ezek, amelyek elolvasásával akár a szakember, a kutató, akár a laikus ösztönzést kap arra, hogy őrizzé, használja a táji nyelvváltozatokat, és talán foglalkozzon vele más szinten is. A pályázat sikerességét látva remélhető, hogy rendszeressé válik tájnyelvi értékeink gyűjtése kis- és nagyközösségeinkben, és talán két-háromévente meghirdetnek majd egy hasonló tematikus pályázatot, ami által fejlődhetnek a szakszerű archiválás és a korszerű hozzáférés technikai feltételei is.

4. PESTI JÁNOS, Hosszúhetény nyelvi kincseiről. – PESTI JÁNOS Pais Dezső-díjas nyelvész, helytörténész, a Pécsi Tudományegyetem nyugalmazott tanára. 1958 óta a baranyai, pécsi helynévgyűjtés munkálatait irányította a helynévgyűjtő országos mozgalom keretein belül. Több évtized után, 1982-ben jelent meg gondos szerkesztői munkája eredményeként a Baranya megye földrajzi neveit tartalmazó kétkötetes gyűjtemény több mint 2300 oldalon.

PESTI JÁNOS több kutatása során megfordult Hosszúhetényben. A Hosszúhetényi Honismereti Füzetek kiadványsorozatban jelent meg az a Hosszúhetényi szótár is, amibe az adatokat DALLOS NÁNDORRAL együtt gyűjtötte. A most megjelent Hosszúhetény nyelvi kincseiről című kötet 7. a sorozatban. Tudományos értékű írásaiból kitűnik – ahogy korábbi munkáiból is –, hogy a szerző nemcsak saját területén van otthon, hanem jártas a néprajz, a népművészet és a zene világában is.

Hosszúhetény 2015-ben ünnepelheti fennállásának (első említésének) 1000. évfordulóját. Az ünnepi előkészületek részeként jelent meg ez a tanulmánykötet is. A község nyelvi értékei a tárgyiak mellett – mint pl. a Hármashegy, a vízimalmok vagy a tájház – kevésbé tűnnek fel a mindennapi életben, bár nem kevésbé fontosak. Ezekre hívja fel PESTI az olvasók figyelmét a most készült kiadványban. A nyelvi anyagnak (pl. tájszók, folklórszövegek, hely- és személynév) számtalan nyelvjárási vonatkozása van. A komplexitásra való törekvést mutatja, hogy az egyes kérdéskörök átfogó vizsgálata során a helytörténeti, névtani és dialektológiai szempontokra egyaránt figyelt a szerző.

A megjelent tanulmányok tartalmukban szorosan összefüggenek, de külön-külön is kerek egészeknek tekinthetők. Elsőként a *Hetény* helységnév etimológiájáról olvashat az érdeklődő, majd a tágabb környezet helyneveivel, azok névtani, helytörténeti magyarázataival ismerteti meg bennünket a szerző. Egy következő fejezetben PESTI nyelvföldrajzi adatokkal, helynevekkel bizonyítja, hogy az Árpád-korban Hosszúhetény és az Ormánság magyar etnikuma között szoros lehetett a kapcsolat, de ez később megszakadt.

PESTI rendszerezi az előtte gyűjtők munkáit a múlt század 30-as, 40-es éveiből, az egyes témák után pedig részletes forrásmegjelölést ad. A régebbi kiadványokhoz ma már nehéz hozzájutni, ezért is foglalja össze a szerző a hosszúhetényi folklór tanulságait.

A hosszúhetényi személynév közül PESTI – korlátozott számú forrás szórványadatai alapján – az ún. „történelmi” családnevek eredetével foglalkozik.

Egy másik fejezetben a népdalok nyelvi, nyelvjárási és prozódiai tanulságait fogalmazza meg a szerző, és választ ad arra is, hogy a beszéddallam miként határozza meg a rá épülő énekallamot. Ebben a témában újító jellegű a mű, hiszen eddig sem a nyelvészek, sem a népzene kutatók nem foglalkoztak ezzel ilyen komplexen.

Hasznos adalék, hogy PESTI a nyelvészetben kevésbé járatos olvasóknak összeállít a kötet végén egy szójátékot a kiadványban megjelent idegen szavakból és azok magyarázatából.

A könyv kielégíti a tudományos érdeklődésű olvasókat is, de helytörténeti forrásul is szolgál, ezenkívül pedig számos ismerethez juttatja nemcsak a hosszúhetényieket, de bárkit, aki érdeklődik közös múltunk és kulturális örökségünk iránt.

A vidéki diákok nagy része nem a saját nyelvjárása mellé tanulja meg a köznyelvet, hanem helyette. Már az iskolában a tanítók és a tanárok elkezdik a tanulóikban a nyelvjárásokat visszaszorítani, hiszen a hozzáadott attitűd helyett a felcserélőre nevelik a gyerekeket. Így azt sugallják a diákoknak, hogy a tájnyelvek alárendeltebbek a köznyelvhez képest. A fent bemutatott kiadványok nagyszerűen alkalmazhatók az iskolai anyanyelvi nevelésben is. A tájszótárak segítségével tanulóink szótárhasználati szokásait is fejleszthetjük, megismertethetjük általuk A magyar nyelvjárások atlaszát, az Új magyar tájszótárt és más regionális tájszótárakat, segítségükkel akár saját tájszójegyzékeket is készíttethetünk a diákokkal. Az Élő tájnyelvek című kötetben megtalálható pályaművek olyan stílusban íródtak, hogy azokat az általános iskolába is bevihetjük az anyanyelvi órákra (de akár osztályfőnöki órákra is), hogy különböző szöveg-feldolgozási módszerek segítségével foglalják össze a tanulók, mit tudtak meg az egyes cikkekből. Az új generációval megszerettetni, elfogadtatni és megőriztetni a nyelvi kincseinket legalább akkora felelősség, mint hogy mi magunk is hordozói, őrzői maradjunk.

DANCZI ANNAMÁRIA

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Szabó Tamás Péter, „Kirakunk táblákat, hogy csúnyán beszélni tilos”

A javítás mint gyakorlat és mint téma diákok és tanáraik metanyelvében

Grammar, Dunaszerdahely, 2012. 286 lap

„Azt magyarul nem úgy kell mondani!”, „Olyan a magyarban nincs, hogy...”, „Így nem kezdünk mondatot!” – Nincs olyan magyar anyanyelvű nyelvhasználó, akinek ne lennének ismertek ezek és az ezekhez hasonló „helyreigazító” mondatok. Legtöbbünk esetében pedig személyes emlékek vagy élmények is társulnak e kijelentések mellé, amikor saját nyelvi megnyilatkozásainkat javították vagy javítják ki. S bár életünk bármely szituációjában megélhetjük a „nyelvi helyreigazítás” élményét, ezek a mechanizmusok mégis kiemelten az iskolai környezetre jellemzőek. Miért? Mert a tanár foglalkozásában gyökerezik, hogy egyfelől ő a tudás birtokosa („primary knower”), másfelől a megbeszélések irányítója („manager of the discussion”), azaz övé a tudáselosztás, a beszédírányítás és a beszédszervezés joga – mutat rá YO-AN LEE és HERBSZT MÁRIA kutatásai nyomán az ismertetendő munka szerzője, SZABÓ TAMÁS PÉTER (123). E tekintélyi pozícióból fakadó tanári attitűdtől pedig már csupán egyetlen lépés, hogy a tanár (nem csupán a magyartanár!) – ösztönösen vagy tudatosan – a diák beszédproduktumának minősége feletti kontroll szerepét is a maga számára tartja fenn.

A magyar és a nemzetközi nyelvészeti kutatásokban egyre fontosabb helyet foglal el a sok szempontú diskurzuselemzés, illetve megsokasodtak a vele összefüggő további vizsgálatok (például a diskurzusjelölők leíró és diákron szempontú vizsgálata). A diskurzuselemzések vizsgálati körében – üdvözlendő módon – immáron teret kaptak a metanyelvi kutatások, amint ezt a közelmúltban számos szerző kiváló tanulmánya dokumentálja. Az iskola szociokulturális közegébe beágyazott metanyelvi kommunikáció kutatásában kiemelkedő munka SZABÓ TAMÁS PÉTER korpusz alapú empirikus vizsgálatokra épülő, ezeket azonban